

jelentőségű ténynek, hogy a katolicizmus antidemokratikus tényezőből demokratikus, konzervatív tényezőből haladó tényezővé válik?

A változásnak, e nagyjelentőségű folyamatnak oka az az elméleti igazság és egyben tapasztalati tény, hogy a vallás gyakorlatának szabadsága nem fér össze azokkal az államszervezeti formákkal, amelyeket totális államnak nevezünk.

A tapasztalás szinte fölösleges, annyira nyilvánvaló a totális, az etatista, az önelvű államnak *már a fogalmából* is, hogy nem egyeztethető össze az egyház, a vallás igényeivel és követelményeivel. A totális állam az az állam, amelynek minden polgára testével-lelkével az államé. A totális állam polgára nem egyéniség, akinek isteni és emberi joga az, hogy gondolkozzék és bíráljon. A totális állam polgára nem a társadalmi szerződés polgára, nem az a polgár, aki önmaga anyagi és szellemi érdekeinek védelmére önként és becsülettel embertársaival szövetezik, hanem nevezzük a nevének: szolga, mégpedig nem metafizikai hatalmak, nem az Isten szolgája, hanem Fűhrereké, akiket nem mozdíthat el helyükről, akiket bíráltnia és megtámadnia a totális állam erkölcsé szerint nagyobb bűn, vétkesebb véték, mintha istenét káromolná.

A totális állam elkobozza az egyén szabadságait, mert nem ismeri el az egyént. Nem az első eset a világtörténelem folyamán, hogy ezt a jog elkobozást, ezt az egyén megsemmisítést a kereszténység, a vallás, a művelődés állítólagos védelmében akarják végrehajtani. A mai totalizmusok csirája meg van az elmúlt három század felvilágosodott abszolutizmusában, nem véletlen azonban, hogy a pápaság ép' ezidőben volt talán a leggyengébb, nem véletlen, hogy a jezsuitákat ép' ezidőben szüntették be, nem véletlen, hogy a felvilágosodott autokraták, akik megkérdésük és beleegyezésük nélkül akarták boldogítani az embereket és keresztényekké tenni a nem keresztényeket, minduntalan viszályban álltak az egyházzal, pápával és híveik lelkiismeretével!

Az új totális államrend különböző megnyilvánulásai kezdetben fel tudták kelteni egyes egyházi körök és hívők rokonszenvét. A totális állam hívei kereszteshadjáratot hirdettek a bolsevizmus ellen. El tudták felejtetni egy ideig az egyház évszázados tapasztalatait, el tudták homályosítani sokakban azt az eleve való igazságot, hogy „egyszerre két úrnak nem lehet szolgálni“. A totális államnak voltak és vannak katolikus hívei, akik azt hiszik, hogy el lehet kobozni az embertől minden szabadságot, a gondolkodás, a véleménynyilvánítás, a sajtó, a gyülekezés, a szervezkedés szabadságát és mégis vagy ép' ezért meg lehet tartani, sőt meg lehet erősíteni az egyház tekintélyét és a vallás szabadságát.

Az utóbbi évek története nem őket, hanem a francia írókat és gondolkodókat igazolta. Maritain, aki most röviden és velősen állapítja meg, hogy a „diktátor előbb-utóbb összeütközésbe kerül a vallással“, az „Égő aggodalommal“ kezdetű pápai enciklikát igazolja, amely ékesszólon ítélte el a sztatolatríát, vagyis az állam bálványozást.

A vallásszabadság emberi jog. A katolicizmust ezért az emberi jogért való küzdelem el fogja vezetni az összes emberi jogokért való küzdelemhez. (ff.)

AZ AMERIKAI REGÉNY, ellenére minden egyéb látszatnak, még mindig nem az „igazi“ Sőt: hosszú nemzedékek tűnnek még el, míg megszületik az igazi amerikai regény. Mindenesetre megdöbbentő az Amerikában megjelenő könyvek tömege, az írók száma, valamint azok száma is, akik jól irnak, ellentétben azokkal, kik nagyon jól irnak.

A tárgy a romantika, kaland- és bűnügyi-regények. Természetesen ez utóbbiak esetében a hangsúly nem a bűnöző tanulmányozásán, nem is jellemének vagy lélektani indokainak kutatásán van, hanem magán a bűntényen és annak kiderítésén, úgy hogy az egész találókérdésekre emlékeztet.

A *vidék-regény*, mint a mai amerikai regény legkomolyabb formája, szükségszerű következménye a sajátos amerikai viszonyoknak. Ez az egyetlen lehetőség u. i. hogy a hatalmas kiterjedésű kontinens megismerje saját magát. Szó sem lehet tehát addig amerikai *nagyregényről*, míg nem jön létre egységes társadalom. Ha ennek jelei egyelőre alig vehetők is észre, mindenesetre vannak tények, amik ide mutatnak: az amerikai ember törhetetlen hite a szólásszabadságban. Történtek kísérletek az egész amerikai társadalom regényben való érzékeltetésére, így pl. *Elmer Rice Imperial City* c. könyve, mely a legalkalmasabb arra, hogy a különbözőségeket legalább New-Yorkon keresztül érzékeltesse.

A vidék-regények a nagy amerikai tömb apró részzeit dolgozzák fel. Északkeletet, nyugatot, közép-nyugatot, stb. Mások a négerok vagy zsidók sajátos életéről szólnak vagy a nagyvárosok életét (pl. Chicago) adják. Jóllehet feldolgozás tekintetében a legklasszikusabb formától a legmodernebbig mindent találunk ezek között a regények között s így egységről beszélni sem lehet, az amerikai regény különbözőségének lényege mégsem ez. Ellentétben a régi és modern európai irodalmakkal, melyekben a nyersanyag maga az ember, az amerikai regényben a fizikai környezet az, amit lényegesnek tekinthetünk. Az amerikaiakat még teljesen leköti környezetük. S a regények figurái, mint emberek, nem egymással harcolnak ezekben a vidék-regényekben, de legjobban esetben bizonyos amerikai erők ellen, mint fajgyűlölet, tőke és munka, a gangszterek stb. ellen. Gyakrabban azonban a pusztá, a szárazság, az árvíz, a szél, a vihar s a vidék lakhatóvá tétele az, ami harcra készíti őket. S a regényben a harc a lényeg s nem az ember. Nincs egyetlen amerikai vidék-regény, melynek hőse az ember s ne az akció lenne. A vidék képének nagyszerűsége elnyom minden lényt, aki érintkezésbe kerül vele.

A kérdés, vajjon az amerikai nem tudja saját magát, mint embert egyenértékűvé tenni hatalmas tartományaival? Vagy a demokrácia hibája lenne ez, mely azonos nevelési fórumokon keresztül képtelenné teszi mintegy az amerikaiit, hogy lelkiileg megállítsa helyét a természettel szemben? Vagy az amerikai író egyszerűen nem érezte át az egyéni emberi lét valódi jelentőségét? Vagy pedig pusztán abból következik ez, hogy elutasítják azokat a nehézségeket, melyek az egyéni jellem és fejlődésének elemzésével járnak? Valójában könnyű fizikai dolgokat leírni. Éhséget, árvizet, katasztrófákat — és könnyű olvasni is ezeket. Behatolni az érzelmekbe, gondolatokba, a viselkedés mély okaiba sokkal nehezebb.

A magyarázat a kitűnő *Pearl Buck* szerint sokkal egyszerűbb. Az amerikai embereket, írókat is túlságosan leköti egyelőre a környezetükkel való harc, melyet alkalmassá akarnak tenni a maguk számára. Nincs idejük önmagukkal foglalkozni, ha ez nem ezzel a harccal áll összefüggésben. S ez az, ami vidámakká és élettel telítettekké teszi őket. S az olvasó, aki ugyancsak nyakig van a harcban, csak ennek a harcnak leírását keresi a regényben, a diadalmas győzelem reménységével. Nem érdekli különösebben az, aki harcol. A lényeg számára, hogy milyen a vidék s az emberek miképpen teszik életre alkalmassá azt. Mindaddig, míg ezek a kérdések teljességben meg nem oldódnak, míg

az amerikai mindezekre nem, kap kielégítő és maradéktalan választ íróitól, nem válhatik öntudatosná. Az amerikai, egyelőre jobban érdekli a tett, mint a jellem, a tevékenység, mint az állapot — vagyis még gyermek, — hangsúlyozza Pearl Buck. De eljön az idő, mikor ezeknek a kérdéseknek megoldásával automatikusan telítődik az amerikai olvasó ezeknek a vidék-regényeknek a problematikájával s minden erejével a lélek sokkal mélyebb és megindítóbb problémái felé fordul.

(Szacsay Gusztáv)

AZ IRÓI SEMLEGESSÉG kérdése igen gyakran foglalkoztatja az írókat, értelmiségeket. A kérdéshez Eyvind Johnson svéd író igen tanulságosan szolt hozzá az Europe egyik utolsó számában. Mi sem értetőbb, — írja Johnson — hogy az író ma az Európa felett oszló-tornyosuló fellegek árnyékában igyekszik egyenesen állani és megőrizni méltóságát, ami gyakorlatban azt jelenti, hogy a lehető legjobban védett helyre húzódik. A semlegesség értelme, hogy ne avatkozzunk olyan dolgokba, amelyek nem érintenek bennünket közvetlenül. Nem kevésbé igaz azonban az is, hogy minden esemény, ami környező világunkban lezajlik közvetlenül vagy közvetve minket is érint s ennek folytán igen nehéz semlegesnek maradni. A mindenáron való semlegesség egyenlő a halállal. Az író szempontjából tüzetesen vizsgálva a kérdést, csakhamar rájövünk, hogy a „semmibe sem beleavatkozni“ valódi értelme mindenben kívül lenni.

Az ugynevezett „irányzatosság nélküli“ írók azonban, be kell látnunk a semlegességnek nem ezt a formáját választották. Számukra a semlegesség a haladó gondolkodás tagadásával egyértelmű. A társadalom maradi erőinek védelme alá állnak be magukat s fölötté vigyáznak arra, nehogy olyan csoporthoz tartozóknak higgyék őket, amelyek változásokat akar. Legfőképp pedig nem rokonszenveznek soha a szociális tanokkal. Alapjában tehát semlegesnek lenni annyi, mint nem szociálisnak. Éa tehát az írókat arra kérjük, hogy legyen semleges, voltaképpen arra kérjük, ne támadja tökéletlenségeinket és ne használja műveit ezek feltárására. Ha ellenben az író aktív propagandát csinál műveiben a társadalmi áporodottság vagy valamely maradi felfogás mellett, akkor közéletileg semleges. „Tiszta művészetet“ ad.

Ezért egyszerűen nevetséges ma azt várni egy írótól, hogy „szigorúan semleges“ maradjon. Eyvind Johnson idézi Oeverland Arnulf svéd költő csodálatos költeményét Guernica bombázásáról. Jól van — válaszolhatják, Oeverland haladó szellemű költő, hogyan is reagálhatott volna másként? De van-e északi költő, kiből a Guernica-i események nem ugyanezeket az érzéseket váltották ki — kérdi Johnson. S ime, a semlegesség itt egyértelművé válik az emberiesség teljes hiányával.

Mindenki szörnyülködik. Védtelen nyílt várost, gyermekeket és öregeket bombázni... Igaz, de mit tehetünk? Katonai szükségesség. Olyan messze van tőlünk — mondják a semlegesek. Szerencsére vannak nem semlegesek is, akik szüntelen töprengéssel teszik föl maguknak a kérdéseket, hogy miért történhetnek ilyen dolgok. A küzdelemből így egyre világosabbá lesz számukra a kérdés s bármint dőljön is el a harc, tudják, hogy személyükben is érezni fogják a következményeket. A haladás győzelmével az enyhülést, a jót, a maradiságával a rosszat. Mit tehet az író semleges államban — kérdi Johnson. Elmondhatja igazát azzal, hogy azt hiszi, hogy így van. Elmondhatja ezerszer, kockáztathatja, hogy bereked. Annak árán, hogy nem lesz általánosan híres egy korban, sőt azzal a szörnyű kockázattal, hogy nem szórakoztatja ezzel olvasóit. (Szereimlér László)